

Angelika Sobańska
*studentka Instytutu Socjologii
Uniwersytetu Warszawskiego*
Opiekun:
*doktor habilitowany,
profesor Sławomir Łodziński*

MEDIA MNIEJSZOŚCIOWE W POLSCE

Artykuł przygotowano w ramach międzynarodowego seminarium Instytutu Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego (prof. Sławomir Łodziński) oraz Wydziału Socjalno-Psychologicznego Żytomierskiego Uniwersytetu Państwowego im. Iwana Franki (doc. Sergiusz Rudnicki, doc. Olga Sawyczenko)

Media mniejszościowe to takie środki masowego przekazu, którego głównymi odbiorcami są mniejszości narodowe i etniczne. Często są nadawane lub wydawane w całości lub w części w ich własnym języku. Media mniejszościowe pełnią wiele ważnych funkcji dla ich przedstawicieli. Są ważne dla kultywowania tradycji, wzmacniają jedność narodową lub etniczną. Jest to szczególnie istotne w sytuacji gdy przedstawiciele mniejszości narodowych lub etnicznych są nieliczni lub żyją w rozproszeniu w różnych częściach kraju.

O prawach mniejszości narodowych i etnicznych do własnych mediów, to jest między innymi do prasy, radia i telewizji, mówi Ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych z 2005 r. Zobowiązuje ona władze publiczne do wspierania działań, które prowadzą do ochrony, kultywowania, rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych. Do listopada 2015 r. realizacja tych przepisów należała do Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji, natomiast wraz z nadejściem nowej władzy, obowiązki te przejęło Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji. Jeśli chodzi o prasę to ministerstwo zapewnia finansowanie wydawania czasopism mniejszości z budżetu państwa. W roku 2015 według „Piątego Raportu dotyczącego sytuacji mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego w Rzeczypospolitej Polskiej” państwo miało wpierać 52 tytuły. Warto też przypomnieć, że także sama Konstytucja RP zapewnia wolność słowa i prasy, a także wolność wyrażania poglądów i rozpowszechniania informacji, co dotyczy oczywiście również mniejszości żyjących w Polsce. Natomiast jeśli chodzi o radio i telewizję to podstawowe regulacje prawne zawarte są w ustawie o radiofonii i telewizji z 1992 r.

Ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych wyróżniła 9 mniejszości narodowych oraz 4 mniejszości etniczne żyjących na terenie Polski. W ustawie tej uznano także za język regionalny język kaszubski, którym posługuje się społeczność kaszubska, która zamieszkuje część Pomorza. Wszystkie te mniejszości, pomimo tego, że nie są duże

liczebnie, mają swoje gazety. W „Piątym raporcie dotyczącym sytuacji mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego w Rzeczypospolitej Polskiej” (dalej określane już jako: „Piąty raport”) z 2015 r. nie ma wyszczególnionych wszystkich tytułów prasy mniejszości ani ich liczby, są podane tylko te najważniejsze.

Jednakże pewien wgląd na liczbę tytułów i aktywność mniejszości narodowych w tym zakresie daje artykuł Tomasza Kruszewskiego „Współczesna prasa mniejszości etnicznych w Polsce w przestrzeni społecznej – wybrane obszary” z 2008 r. Autor zauważa, że w latach 1989 – 2008 najaktywniejsza była mniejszość ukraińska, która do 2008 miała 35 tytułów swojej prasy. Piąty raport wymienia tylko dwa najważniejsze tytuły prasowe: „Nasze Słowo” (tygodnik) oraz „Nad Buhom i Narwoju”(dwumiesięcznik). „Nasze Słowo” wydawane jest już od 1956 r. w języku ukraińskim, a część pisma jest w dialekcie łemkowskim.

Druga pod względem ilości tytułów od 1989 do 2008 była mniejszość niemiecka – 33 tytuły. To najliczniejsza mniejszość narodowa na terenach Polski. Piąty raport wymienia 6 najważniejszych tytułów prasowych: „Wochenblatt.pl” (tygodnik), „Heimat – Mała Ojczyzna” (cotygodniowy dodatek do Nowej Trybuny Opolskiej), „Mitteilungsblatt” (miesięcznik), „Allensteiner Nachrichten” (miesięcznik), „Masurische Storchenpost” (miesięcznik), „Oberschlesische Stimme” (comiesięczny dodatek do tygodnika „Wochenblatt.pl”). Głównym spośród tych pismem jest „Wochenblatt.pl.”.

Trzecia z najliczniejszych mniejszość narodowa w Polsce – Białorusini, od upadku PRL-u do 2008 r. stworzyła 22 tytuły prasowe. Piąty raport wymienia 6 najważniejszych tytułów: „Niwa” (tygodnik), „Czasopis” (miesięcznik), „Bielski Hostinieć” (półrocznik), „Białoruskie Zeszyty Historyczne” (półrocznik), „Termapiły” (rocznik), „Kalendarz Białoruski” (rocznik). Najdłuższą tradycję ma „Niwa”, która wychodzi od 1956 r. i jest wydawana w języku białoruskim. Jej nakład to ok. 1000 egzemplarzy. O ważności tego pisma świadczy fakt świętowania w Białymstoku jej 50 – lecia powstania. Kolejne mniejszości narodowe są już o wiele mniej liczne.

Według „Piątego raportu” liczba najważniejszych tytułów prasowych nie przekracza dwóch (oprócz Litwinów, którzy mają ich cztery). Rosjanie mają nawet tylko jeden najważniejszy tytuł (Zdrastwujte! - dwumiesięcznik), a czeski nie wymieniony jest żaden. Tak jak wspominałam wcześniej, w Polsce są także cztery grupy etniczne. Są wśród nich Romowie. Piąty raport wymienia dwa najważniejsze tytuły prasowe: „Romano Atmo” (dwumiesięcznik) i „Dialog – Pheniben” (kwartalnik). „Romano Atmo” jest wydawana od 2006 r. i reklamuje się jako „najlepsza gazeta w Polsce o tematyce romskiej”. „Piąty raport” wymienia aż 5 najważniejszych tytułów prasowych Łemków: „Besida”, „Watra”, „Łemkowski Roczniak”, „Roczniak Ruskiej Bursy” i „Łemkiwska

Storinka”. Tatarzy mają 2 najważniejsze tytuły: „Życie Tatarskie” i „Przegląd Tatarski”, a Karaimi jeden: „Awazymyz”.

Trzeba tutaj także wspomnieć o społeczności kaszubskiej, która nie ma statusu ani mniejszości narodowej ani etnicznej, ale mimo to jest to grupa połączona więzią wspólnej tożsamości kulturowej oraz posługująca się językiem regionalnym – kaszubskim. Także oni mają swoją prasę, a najważniejszy tytuł to „Pomerania” (miesięcznik).

Ważnymi środkami przekazu dla wspierania jedności i rozwoju mniejszości narodowych i etnicznych są radio i telewizja. Można tutaj wyszczególnić media publiczne i niepubliczne. Zaczynając od tych pierwszych, ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym nakłada na media publiczne obowiązek dostosowania swoich programów także pod kątem potrzeb mniejszości narodowych i etnicznych, a w tym zawiera się np. emitowanie programów w językach mniejszościowych.

Organem właściwym w dziedzinie radiofonii i telewizji jest Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji. KRRiT wyróżniła cechy, jakimi musi się charakteryzować audycja, której odbiorcami byłyby mniejszości narodowe i etniczne. Muszą być w całości o tematyce mniejszości i dotyczyć ich problematyki, muszą być w języku mniejszości lub regionalnym, muszą być w niej obecni przedstawiciele mniejszości, adresatem głównym musi być konkretna mniejszość narodowa lub etniczna oraz zespół redakcyjny musi składać się z przedstawicieli mniejszości. KRRiT w ramach lepszej realizacji dostępu mniejszości do mediów, uczestniczy np. w posiedzeniach Sejmowej Mniejszości Narodowych i Etnicznych. Ponadto przedstawiciele Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji biorą udział w spotkaniach i konferencjach, które dotyczą mniejszości etnicznych i narodowych.

Przedstawiciele mniejszości narodowych są brani pod uwagę przy zbieraniu ludzi do rad programowych publicznych stacji telewizyjnych i radiowych, a zgłaszają ich organizacje społeczne danych mniejszości. W latach 2014 – 2015 w radach programowych publicznych stacji radiowych i telewizyjnych zasiadało łącznie 7 przedstawicieli mniejszości narodowych (rosyjskiej, ukraińskiej i niemieckiej). Krajowa Rada reaguje również na skargi mniejszości narodowych i etnicznych, wspiera te mniejszości, a także konsultuje się z nimi w sprawie ich potrzeb. Dostęp mniejszości do publicznej telewizji i radia, a zatem do audycji adresowanych do tych mniejszości jest uregulowany prawnie.

Telewizja publiczna w Polsce, czyli TVP S.A. w 2013 i 2014 (okres objęty „Piątym raportem”) emitowała audycje dla mniejszości narodowych głównie w stacjach regionalnych, ale ogólnopolskich również. W latach tych na stacji TVP Regionalna – pasmo wspólne (TVP 3) emitowano audycję Telenowyny, której odbiorcami miała być mniejszość ukraińska. Według „Piątego Raportu” częstotliwość audycji wynosiła 3 razy w miesiącu, natomiast obecnie, w 2016 r., na stronie

stacji dowiadujemy się, że jest ona emitowana obecnie raz w miesiącu. Język audycji to ukraiński, natomiast jednocześnie jest tłumaczenie na polski. Tematami audycji są stosunki polsko – ukraińskie, aktualności polityczne i kulturalne.

Według Piątego raportu ogólnie biorąc w 2013 na TVP Regionalna – pasmo wspólne (TVP 3) wyemitowano 11 godzin i 24 minuty audycji dla mniejszości, a w 2014 18 godzin i 14 minut. Także na TVP 1 pojawiały się audycje skierowane do mniejszości narodowych i etnicznych. W ciągu 2013 były to łącznie 2 godziny i 30 minut, a w 2014 1 godzina i 50 minut. Dużo więcej godzin audycji dla mniejszości w ciągu roku w tym okresie było w 5 oddziałach terenowych TVP S.A. i z jednym wyjątkiem widać było wzrost lub stały poziom liczby godzin audycji w 2014 w stosunku do 2013 r. W TVP 3 Białystok liczba godzin audycji w 2013 roku wynosiła 68, a w 2014 już 86. W TVP 3 Gdańsk z 17 godzin w 2013 wzrosła do 22 godzin w 2014. W TVP 3 Katowice są tym jednym przypadkiem w którym liczba godzin spadła w 2014 w stosunku do 2013 r. z 16 godzin do 9. W TVP 3 Olsztyn liczba godzin w latach 2013 – 2014 wzrosła z 21 do 26. Natomiast w TVP 3 Opole liczba pozostała stała w tym okresie – 28 godzin.

Trzeba zaznaczyć, że w ramach tych poszczególnych terenowych oddziałów TVP emitowane były w tym okresie audycje dla różnych mniejszości narodowych i etnicznych. Przykładowo, w samej stacji TVP 3 Białystok emitowane były audycje skierowane aż do czterech mniejszości narodowych: rosyjskiej, białoruskiej, ukraińskiej i litewskiej oraz dwóch etnicznych: tatarskiej i romskiej. Białorusini w TVP 3 Białystok w okresie objętym „Piątym raportem” mogli oglądać program „Tydzień Białoruski” - program informacyjno – publicystyczny trwający 22 minuty. Litwini na tym samym kanale mogli oglądać „Panoramę Litewską” trwającą 7 minut, dwa razy w tygodniu. Rosjanie mieli dwa programy - „Wiadomości rosyjskie” (10 minut 2 razy w miesiącu) oraz „Rosyjski Ekspres” (także w TVP 3 Olsztyn). Mniejszość ukraińska mogła oglądać „Przegląd Ukraiński” (11 minut, 2 razy w tygodniu). Emitowano także audycje dla mniejszości etnicznych: „My Romowie” oraz „Tatarskie Wieści”. Mniejszość ukraińska audycje w swoim języku mogła oglądać także na TVP 3 Olsztyn i były to „Ukraińskie Wieści” (13 minut, 8 razy w miesiącu łącznie z powtórkami). Mniejszość niemiecka była odbiorcami audycji na TVP 3 Katowice oraz Opole. Według Piątego raportu był to tylko jeden program: „Schlesien Journal” emitowany w obu tych stacjach (11 minut, w Katowicach nadawana raz w tygodniu, a w Opolu 4 razy w tygodniu wraz z powtórkami). Także społeczność kaszubska mogła w tym okresie oglądać audycje skierowane do niej – na TVP 3 Gdańsk. Były to dwa programy: „Tede Jo” (10 minut, 2 razy w tygodniu) oraz „Wiedno Kaszebe” (wrzesień – grudzień, 7 minut 7 razy w tygodniu).

O wiele bogatszy zarówno w ilość programów jak i liczbę godzin audycji dla mniejszości w latach 2013 – 2014 był przekaz radiowy. Audycje skierowane do mniejszości były obecne aż w 11 rozgłośniach regionalnych: Radio Białystok, Gdańsk, Katowice, Koszalin, Lublin, Kraków, Olsztyn, Opole, Rzeszów, Szczecin i Wrocław. Jeśli chodzi o liczbę godzin to szczególnie wyróżniają się tutaj: Radio Rzeszów (187 godzin) Radio Białystok (287), Opole PRO FM (348) i Gdańsk (391) w 2014 r. Reszta stacji regionalnych nadaje poniżej 100 godzin rocznie audycji dla mniejszości. Najwięcej programów radiowych skierowanych jest do mniejszości ukraińskiej – 9 programów, które są nadawane w 7 stacjach regionalnych. W Radiu Białystok jedna audycja: Ukraińska Duma. W Radiu Koszalin: dwie audycje „Serwis Ukraiński” i „Magazyn Ukraiński”. W Radiu Olsztyn - „Od niedzieli do niedzieli”. W danym okresie była ona redagowana przez członków Związku Ukraińców w Polsce. W Radiu Szczecin mniejszość ukraińska mogła posłuchać „Posedynków”, w Radiu Rzeszów „Skryni” i „Wiadomości dla Ukraińców”, w Radiu Kraków „Kermesz – magazyn”, a we Wrocławiu „Samych Swoich”. Audycje te były przeważnie informacyjno – publicystyczne z elementami o kulturze.

Trudno wymienić wszystkie poszczególne programy wszystkich innych mniejszości, więc ograniczę się tylko do podania ich liczby. Mniejszość białoruska miała w 2013 – 2014 cztery audycje, litewską jedną, niemiecka pięć plus blok pięciu audycji, mniejszość romska trzy audycje, a społeczność posługująca się językiem kaszubskim sześć audycji. Uwagę zwraca duża aktywność Kaszubów. Wśród audycji są trwające naprawdę długo, np. „Skarby Kaszub” w Radiu Gdańsk to pięciogodzinna audycja z muzyką kaszubską w języku kaszubskim.

Mniejszości narodowe i etniczne oraz społeczność kaszubska mają także prawo do posiadania niepublicznych rozgłośni radiowych i stacji telewizyjnych. Jeśli chodzi o radio to w okresie 2013 – 2014 było pięć niepublicznych stacji radiowych, które nadawały także audycje dla mniejszości narodowych lub etnicznych i społeczności posługującej się językiem kaszubskim: Białoruskie Radio „Racja”, Radio „Kaszebe”, Radio Orthodoxia z Białegostoku, Radio „Vanessa” z Raciborza” i Radio Doxa (od maja 2014 r – Radio Plus Opole). Działały także dwie stacje radiowe internetowe: Polsko – Niemieckie Radio Internetowe „Mittendrin” oraz Radio Internetowe Ruskiej Bursy „LEM.fm”. Audycje dla mniejszości na w tych niepublicznych stacjach były wspierane finansowo przez ministerstwo. Swoje audycje mają mniejszości: białoruska, niemiecka, ukraińska, łemkowska , a także społeczność posługująca się językiem kaszubskim.

W 2013 – 2014 istniały także niepubliczne telewizje, w których emitowano audycje dla mniejszości: „Telewizja TVS” (niemiecka), „Twoja Telewizja Morska” (Kaszubi) i „TVT Teletronik” z Kartuz (Kaszubi). Ilość godzin rocznie audycji w radiu i telewizji jest różna. Najmniej w ciągu

2014 roku było audycji dla mniejszości niemieckiej (180 godzin), a najwięcej dla mniejszości łemkowskiej (5136 godzin, ale tylko z jednej stacji: Radia Internetowego Ruskiej Bursy”. Dla mniejszości ukraińskiej nie ma takich danych. Często są to także audycje o charakterze informacyjnym, ale pojawiają się także audycje muzyczno – kulturalne. Audycje często realizowane są przez przedstawicieli danych mniejszości.

Oferta skierowana do mniejszości narodowych w danym okresie była bogata, zarówno jeśli chodzi o prasę, radio czy telewizję. W okresie, który obejmuje „Piąty raport” (2013 - 2014) widać zazwyczaj zwiększanie się tej oferty. Zwraca uwagę także to, że programy telewizyjne oraz audycje radiowe dostępne były w różnych częściach Polski.

Kacper Spórna

*student Instytutu Socjologii
Uniwersytetu Warszawskiego
Opiekun:
doktor habilitowany,
profesor Sławomir Łodziński*

DZIAŁANIA PODEJMOWANE PRZEZ INSTYTUTU PAMIĘCI NARODOWEJ NA RZECZ UPAMIĘTNIENIA MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH I ETNICZNYCH W POLSCE

Artykuł przygotowano w ramach międzynarodowego seminarium Instytutu Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego (prof. Sławomir Łodziński) oraz Wydziału Socjalno-Psychologicznego Żytomierskiego Uniwersytetu Państwowego im. Iwana Franki (doc. Sergiusz Rudnicki, doc. Olga Sawyczenko)

Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (w skrócie IPN) został powołany do życia dnia 19 stycznia 1999 roku (na mocy ustawy z 18 grudnia 1998). Zadaniem tej organizacji jest prowadzenie działalności badawczych, edukacyjnych, archiwalnych, śledczych i lustracyjnych w oparciu i dokumenty organów bezpieczeństwa państwa, sporządzonymi w okresie między 22 lipca 1944 a 31 grudnia 1989. Według spisu z 1931 r. Polska przed II wojną światową była państwem wielonarodowym. Polacy stanowili w niej 68,9%. Ukraińcy – 13,9% Żydzi – 8,6%. Białorusini 3,1%. Niemcy – 2,3%. a Inna zadeklarowało 3,2% [1, s. 124–126, Tabela 6]. Naturalnym jest więc dziwnego że w omawianym burzliwym okresie wojny, instalacji i trwania reżimu komunistycznego, a także zmiany granic, świadkami i ofiarami tych dramatycznych wydarzeń byli także członkowie mniejszości narodowych i etnicznych . Po powinno więc dziwić iż problematyka